

יוסי פרץ

"קריאת שמע" בראי הלשון**ראשי-פרקים**

א. תורת ההגה	ה. להפריד בין הדבקים
ב. הטעמה נכונה	ו. פיסוק טעמים
ג. עיצורים גרוניים	ז. מש"ה מוציא וכל"ב מכניס
ד. הגייה נכונה של עיצורים אחרים	ח. חתימה

⌘ ⌘ ⌘

שגיאות מי-גבין מנסתרות נקני (תהלים יט, ג)

במדרש תנחומא נאמר:¹

אמר ר' מני: לא תהא קריית שמע קלה בעיניך, מפני שיש בה רמ"ח תיבות, כנגד אברים שבאדם, ומהם ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אמר הקב"ה: אם שמרתם שלי לקרותה כתיקנה, אף אני אשמור את שלכם. לכך דוד מקלס "שמרני כאישון בת עין" (תהלים יז, ח).

על מניין התיבות - רמ"ח שב"קריאת שמע" - שואל בעל שבלי-הלקט:²

הרי בג' פרשיות שבקריית שמע יש רל"ט תיבות, וכשתוסיף 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', שהן שש תיבות, הרי רמ"ה, ואנו אומרים רמ"ח?

באופן שבו יש להשלים את שלוש התיבות החסרות למניין רמ"ח מצאנו מחלוקת בין המסורת האשכנזית לספרדית.³ בעל שבלי-הלקט המייצג את המסורת האשכנזית משיב על השאלה:

ומצאתי בתשובות הגאונים ז"ל, דתריץ רב דניאל גאון זצ"ל: רמ"ה תיבות יש בקריית שמע, והוסיפו עליהן 'אל מלך נאמן' שהן ג' תיבות, כדי שעלו למניין רמ"ח כנגד רמ"ח איברים שבאדם. וכן כתב רבינו שלמה [רש"י] בפרדס שחיבר.

כנגד זה נקטו בספרד דרך אחרת להשלמת המניין:

1. מדרש תנחומא (בובר) פר' קדושים סי' ו; ובניסוח מעט שונה בילקוט שמעוני, משלי תקלה.
2. שבלי הלקט השלם לרבנו צדקיה ב"ר אברהם הרופא, מהדורת ש"ק מירסקי, ירושלים תשכ"ו, בעיקר עמ' 174-182.
3. ראה בהרחבה מאמרו של ישראל תא-שמע, "אל מלך נאמן" – גלגולו של מנהג, תרביץ לט (תשל"ל), עמ' 187-194; וכן את הערתו של ש"ז הבלין: "עוד לעניין רמ"ח תיבות בקריאת שמע", תרביץ לא (תשל"א), עמ' 107-109.

יהא ש"ץ חוזר ג' תיבות אלה - 'ה' אלהיכם אמת'.

מלבד ההתייחסות העוסקת בכמות התיבות שב"קריאת שמע", מוצאים אנו במקורות נוספים היגדים רבים המתייחסים גם לאופן הקריאה המדוקדק של תיבות שונות הצריכות הקפדה מיוחדת בהגייתן. היגדים אלה נזכרים בשני התלמודים: הבבלי והירושלמי, והם חוזרים ונשנים בהלכות התפילה לרמב"ם ומשולשים בשולחן ערוך.⁴ נוכל אפוא לפרש את דברי המדרש ולומר, שהדרישה לקרוא את "קריאת שמע" **כתיקנה**, אין כוונתה רק לכמותן של התיבות גרידא אלא גם לאיכותן ולאופן המדויק של הגיית כל תיבה ותיבה על פי כללי הלשון. לנגד עינינו עומד מאמרו של רבי חמא ברבי חנינא: "כל הקורא קריאת שמע ומדקדק באותיותיה - מצננין לו גיהנם." הדבר מחייב אותנו לעסוק בעניינים הלשוניים הקשורים לקריאת "שמע ישראל" כהלכתה.⁵

א. תורת ההגה

בשו"ע (או"ח סא,ג) כתוב בהקשר לק"ש: "צריך לדקדק שלא ירפה החזק ולא יחזק הרפה, ולא יניח הנד ולא יניד הנח." הלכה זו עוסקת בהגייה הנכונה של הדגשים ושל השוואים. וכשם שיש להקפיד על הגיית הדגש החזק, כך יש להימנע מלהדגיש מקומות שאינם דגושים בדגש זה. אותו עניין אמור גם לגבי השווא - כשם שיש להקפיד על הגיית השווא הנע, כך יש להימנע מלהניע שווא שאיננו נע.

וכאן המקום להעיר לגבי השווא המכונה "שווא מרחף" (=שווא בינוני), שיש נכשלים בהגייתו. "שווא מרחף" הוא שווא המתנהג כשווא נע,⁶ אך מופיע אחרי תנועה קטנה כשווא נח. הגייתו של שווא זה היא כשווא נח. ולכן בתיבה כמו **וּבְקוֹמָךְ** לא נקרא את ההברה הראשונה UVEKU... אלא UVKU... מילים נוספות בק"ש שיש בהן שווא מרחף: וּבְלַכְתְּךָ, וּבְכָל, וּבְתַבְתֶּם, וּבְשֵׁרְתֶם, ועוד.

4. בהמשך דברינו לא תמיד נצטט את המקורות התלמודיים הקדומים מבחינה כרונולוגית, אלא גם מהמקורות היותר מאוחרים - הכל לפי פשטות העניין ובהירות הציטוט.
5. איננו עוסקים כאן בפן ההלכתי, כגון במחלוקת (ברכות דף טו) בין ר' יהודה ורבי יוסי בעניין קרא ק"ש ולא דקדק באותיותיה, אם יצא. בעניין זה ראה מאמרו של הרב יוסף עזרא זליכא, "בעניין דקדוק במבטא אותיות שלק"ש...", בתוך אור-תורה, תשרי תשנ"ז, עמ' כח-לד.
6. כגון כאשר מזדמנת אחת מאותיות בג"ד כפ"ת אחרי שווא מרחף היא אינה מקבלת דגש קל, כגון בתיבה וּבְכָל, בְּזָכוֹת ועוד רבות אחרות.

ב. הטעמה נכונה

- לטעמים 3 תפקידים: (א) נגינה; (ב) פיסוק תחבירי; (ג) ציון מקום ההטעמה. להטעמת התיבה במלעיל או במלרע יש לעתים משמעות להבנת הכתוב, כגון:
- מלכ"א ח, מח: "וְשָׁבוּ אֵלַיךְ בְּכָל לְבָבָם וּבְכָל נַפְשָׁם בְּאָרֶץ אֲדִיבִיהֶם אֲשֶׁר שָׁבוּ אֵתָם." שָׁבוּ במלעיל פירושו חזרו, ושורשו שו"ב, ואילו שָׁבוּ במלרע פירושו לקחו אותם בשבי, ושורשו שב"ה.
 - בראשית כט, ו: "וְהָיָה רָחֵל בְּתוֹ בְּאֵה." התיבה בְּאֵה מוטעמת מלרע, ואילו שלושה פסוקים לאחר מכן חוזרת ונכתבת התיבה שוב, אבל טעמה מלעיל: "וְרָחֵל בְּאֵה עִם הַצֹּאן." להבדל במקום ההטעמה יש משמעות הבאה לידי ביטוי בהבדל שבין זמני הפועל: התיבה הראשונה במלרע זמנה הווה, ואילו השנייה שטעמה מלעיל זמנה עבר.⁷
- תופעה אחרת נפוצה מאוד בתנ"ך הקשורה לעניין זה היא תופעת ו' ההיפוך. במקרה כזה עשוי לחול שינוי במקום הטעמה ובעקבותיו גם שינוי בזמנו של הפועל, כגון: "אנכי נְתַתִּי שפחתי בחיקך" (ברא' טז, ה). התיבה נְתַתִּי מוטעמת מלעיל וזמנה עבר. אבל בצירוף וא"ו ההיפוך היא מוטעמת מלרע וזמנה עתיד, כגון בפסוק מק"ש: "וְנִתַּתִּי מֵטֶר-אֲרָצְכֶם בַּעֲתוֹ יוֹרָה וּמִלְקוֹשׁ וְאִסְפֹּתִי דַגְנְךָ וְתִירֶשֶׁךָ וַיִּצְהַרְךָ". התיבה וְנִתַּתִּי מוטעמת בטעם מלרע, ופירושה אני אתן בעתיד; ומי שיטעימה במלעיל, כאילו אמר שהקב"ה נתן בעבר, אבל לא שיתן בעתיד - ונמצא משבש את הכתוב. כך גם התיבה וְאִסְפֹּתִי במלרע - כוונתה לומר שתאסוף בעתיד, בניגוד להטעמה במלעיל, שפירושה אספת בעבר, שזו פעולה חולפת.
- דוגמה בולטת מצויה בפסוק הראשון של ק"ש: "וְאֶהְבֶּתְךָ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" - אע"פ שהתיבה וְאֶהְבֶּתְךָ מוטעמת בשני טעמים, הזקף הוא הטעם העיקרי, ולא המונח, ולכן טעמה מלרע הוא, וכן: " וְאֶהְבֶּתְךָ לְרַעַךְ כְּמוֹךָ" (ויקרא יט, ח). לפיכך מי שיטעים את התיבה במלעיל, כאילו אמר שרק בעבר אהב את ה'; ואילו בהטעמה המלרעית שזמנה עתיד, מתכוון לומר שיאהב את ה' באופן מתמשך.⁸

7. ראה פירוש רש"י לבר' כט, ז ד"ה באה עם הצאן.

8. בפסוק "וְנִתַּתִּי עֵשֶׂב בְּשִׂדְךָ לְבְהֶמְתֶּךָ וְאֶכְלֶתְךָ וְשִׁבְעֶתְךָ" (דברים יא, טו), התיבה וְשִׁבְעֶתְךָ מוטעמת במלעיל ולא במלרע, בשל היותה בטעם מפסיק בסוף הפסוק.

ג. עיצורים גרוניים

שתי תכונות עיקריות מאפיינות את העיצורים הגרוניים (אהח"ע) בימינו:

א. חוסר הקפדה על הגייתם הנכונה והחלפתם זה בזה, כגון: אושר - עושר; אני - עני; ערים - הרים, הנחת - אנחות וכד'.

ב. הבלעה והשמטה, כגון: במקום "נשאר" יש המבליעים את הגרונית והוגים "נישר"; ובמקום "קנָה" הוגים "קנָא" ועוד.

קריאה חפוזה בתפילה אף היא עלולה להביא את המתפלל לאחד משני המצבים הנ"ל, כגון: **יָרָם** הים ומלאו, במקום: **יָרָעַם**; ועל כן נקוה לך... **לְרוֹת מְאֵרָה** במקום: **לְרֵאוֹת מְהֵרָה** ועוד.⁹

לפנינו מקור תלמודי המתייחס לעניין זה לתפילה באופן כללי, וממנו יש להשליך גם על קריאת שמע.

אין מעבירי לפני התיבה לא חיפנין ולא בישנין ולא טיבעוני, מפני שהן עושי היהין חיתין ועיינין אין. אם היה לשונו ערוך - מותר.¹⁰

הווה אומר: בתקופת המשנה והתלמוד נזהרו שלא להעלות לפני התיבה שליחי ציבור מחיפה, מבית שאן ומטבעון, מאחר שלא הקפידו על הגייה נכונה של העיצורים הגרוניים. אולם "אם היה לשונו ערוך - מותר", כלומר: מי שנבדק ונמצא הוגה את הגרוניות כראוי, לא נפסל מלשמש שליח ציבור.¹¹

על דוגמה ספציפית בק"ש אנו קוראים בשו"ע (או"ח סא, טז): "צריך להפסיק בין נשבע לבין ה', כדי להטעים יפה העיין שלא תהא נראית כה"א." במילים אחרות: החוטף את מילותיו ואינו מקפיד להגות את העיצור ע' כהלכתו בתיבה 'נשבע', הריהו למעשה משמיע במקומה את התיבה 'נשבה', ונמצא משבש את המשמעות.

מן המקורות הנ"ל למדנו על תופעת החילופים בין העיצורים הגרוניים, ואילו מהמקורות שלהלן אנו למדים גם על האפשרות של השמטתם המוחלטת.

9. דוגמאות רבות נוספות ניתן למצוא במאמרו של דוד רוזנצויג, "קריאה רוטה ותפילה משובשת", בשדה-חמד מ [גיליון 2] (תשנ"ז), עמ' 61-69.

10. ירושלמי, ברכות פ"ב (ד, ד); בניסוח קצת שונה מופיע עניין זה גם בתלמוד הבבלי, מגילה כד, ב: "תניא נמי הכי: אין מורידין לפני התיבה לא אנשי בית שאן, ולא אנשי בית חיפה, ולא אנשי טבעונין, מפני שקורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין."

11. במסכת מגילה (שם) מסופר שרבי חייא העיר לרבי שמעון (בנו של רבי יהודה נשיא) על שקולו עבה מדי בתפילה ("אלמלי אתה לוי פסול אתה מן הדוכן. משום דעבי קלך"). רבי יהודה נשיא הציע לבנו להשיב למקניטו: ואתה, חייא, כשאתה קורא בישעיהו (ח, יז) את הפסוק "וחפיתי לה" - אתה מחרף ומגדף את הבורא, שהרי במקום "וחכיתי" אתה הוגה 'והכיתי'.

- "צריך ליתן ריוח בין 'וחרה' ל'אף', דלא לשתמע וחרף" (שו"ע שם, יט).
 - "צריך בכל אל"ף שאחר מ"ם להפסיק ביניהם, כגון: ולמדתם אותם; וקשרתם אותם; ושמתם את; וראיתם אותו" (שם סעיף כא).
- צירופים כמו "וחרה אף", "וראיתם אותו", וכד' - אם ניחפו לקרוא אותם בלא לתת רווח בין שתי התיבות, אנו עלולים להשמיט את העיצור הגרוני אל"ף, ואז יישמעו כמילה אחת: **וחרף, וראיתמותו** וכד'.

ד. הגייה נכונה של עיצורים אחרים

בשולחן-ערוך (או"ח סא, יח) אנו קוראים בהקשר לקריאת שמע: "ידגיש יו"ד של שמע ישראל, שלא תבלע ושלא תראה אל"ף". כלומר יש להתאמץ מעט בהגיית העיצור יו"ד המנוקד בחיריק, כדי שלא יישמע 'אֶשְׁכָּאֵל' במקום 'ישראל'. כך גם כשהוגים את שם אביו של דוד - ישי, אם לא נתאמץ מעט בהגיית השם, עלולים אנו להגות 'אֶישִׁי במקום יְשִׁי'.
ועוד אנו קוראים במסכת ברכות (בבלי יג, ב) בעניין הגיית העיצורים: "סומכוס אומר: כל המאריך באחד - מאריכין לו ימיו ושנותיו." ביצוע כזה של הארכה בתיבה "אחד" מצאנו בסיפור הבא על רבי עקיבא במסכת ברכות (בבלי סא, ב):

בשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה זמן קריאת שמע היה, והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל, והיה מקבל עליו עול מלכות שמים. אמרו לו תלמידיו: רבינו! עד כאן?! אמר להם: כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך - אפילו נוטל את נשמתך, אמרתי: מתי יבא לידי ואקיימנו! ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו?! **היה מאריך באחד** עד שיצתה נשמתו באחד. יצתה בת קול ואמרה: אשריך ר"ע שיצאה נשמתך באחד.

באיזה עיצור בדיוק להאריך בתיבה "אחד"? הנוח ביותר הוא להאריך בעיצור הראשון - אָ... או בעיצור השני - חָ..., וכך באמת מבצעים זאת אנשים רבים, אלא דא עקא שבאותה גמרא שציטטנו לעיל נאמר בהמשך: "אמר רב אחא בר יעקב: ובדלי"ת." כלומר ההארכה בתיבה "אחד" לפי דעתו של רב אחא צריכה להיות דווקא בעיצור ד', ולא בעיצורים האחרים. והשאלה היא: כיצד מבצעים זאת? הרי בלתי אפשרי להאריך בעיצור ד'!

אלא זאת לדעת, שבימינו יש הבדל בהגייה של העיצורים ב' כ' פ' דגושות - b, k, p, לרפות - v, ch, f. העיצורים הדגושים שייכים לקטגוריית העיצורים

הפוצצים (הסותמים), שכן הגייתם היא רגעית, וכאילו הם מתפוצצים בשעת הגייתם; ולעומתם העיצורים הרפים שייכים לקבוצת החוככים, כלומר בשעת הגייתם מתחכך האוויר בין השפתיים וניתן להאריך בהגייתם.

לאור דברים אלה ניתן להבין את מאמר חז"ל הקובע שצריך להאריך בדל"ת: יש להגות את הדל"ת בתיבה 'אחד' רפה (חוככת ולא פוצצת), משהו מעין *h*, ורק מי שיקפיד לקוראה כך, כפי שעושים רבים מיוצאי בני תימן, יצליח להאריך בהגיית דל"ת שבתבה "אחד".

עוד על עיצור שיש להקפיד בהגייתו יש בגמ' ברכות טו, ב (שו"ע או"ח סא, יז): צריך להתיז זי"ן של תזכרו, דלא לשתמע תשקרו או תשכרו, והוי כעבדים המשמשים על מנת לקבל פרס. וכן צריך להתיז זי"ן של וזכרתם.

בלשון המדוברת מחליפים אנו לעתים עיצור בעיצור אחר בשל הימצאו בסמיכות לעיצורים מסויימים. כגון, אנו הוגים מזגרת במקום מסגרת; מדבח במקום מטבח; ספתא במקום סבתא וכד'. תופעה זו מכונה בלשון בשם 'הידמות קולית'. ואף על פי שהיא נוחה מבחינה פונטית, כי אינה כרוכה במאמץ כלשהו בהגייה, אין היא תקינה מבחינה לשונית. וזוהי בדיוק הערת הגמרא בצייטוט הנ"ל, שצריך מעט להתאמץ ולהגות "תזכרו", שאם לא כן עלולים אנו להשמיע מילה אחרת במקומה - "תשקרו" / "תשכרו".

ה. להפריד בין הדבקים

במסכת ברכות (בבלי טו, ב) נאמר:

תני רב עובדיה קמיה דרבא: ולמדתם - שיהא למודך תם, שיתן ריוח בין הדבקים. עני רבא בתריה: כגון על לבבך, על לבבכם, בכל לבבך, בכל לבבכם, **עֶשֶׂב בְּשֶׁדֶךָ**, ואבדתם מהרה, **הַפְּנֵי פְתִיל**, אתכם מארץ. מאחר שחובה להשמיע כל אות ואות בק"ש, עלולה להיבלע אחת האותיות מבין שתיים זהות במילים סמוכות שהראשונה שבהן מסתיימת בעיצור כלשהו, והתיבה שלאחר מכן מתחילה באותו עיצור. המקרים שמביאה הגמרא - על לבבך; אתכם מארץ וכד' - מובנים, שכן מי שלא ישתהה קמעה בקריאה בין התיבה 'על' לתיבה 'לבבך' עלול לקרוא ל' אחת במקום שתיים - עלבבך. אולם מהו פשר הדוגמאות **עֶשֶׂב בְּשֶׁדֶךָ**, ו**הַפְּנֵי פְתִיל** - הרי העיצור **ב** ללא דגש (v) שונה בהגייתו מהעיצור **ב'** הדגוש (b), וכן העיצור **ף** ללא דגש (f) לעומת **פ** (p), ומדוע, אם כן, הניחו חכמינו שהקורא עלול להשמיט עיצור אחד מבין השניים, הרי הם שונים בהגייתם?

ממחקר שבדק את הגיית בגדכפ"ת הדגושות והרפות לאורך תקופות חייה של לשוננו¹² עולה שהמבטא של אותיות בגדכפ"ת לא היה אחיד בכל התקופות. על-פי הדקדוק בן ימינו בג"ד כפ"ת דגושות אחרי עיצור, כגון וְמִכָּר, ורפות אחרי תנועה, כגון מִכָּר. בתקופת הבית השני, לעומת זאת, האות 'ב' היתה דגושה תמיד, והאות 'פ' רפה תמיד.

אילוסטרציה לדברים הנ"ל ניתן למצוא במה שקרוי 'הניב הגלילי'. חוקר הלשון, אהרן בר-אדון, נתקל תוך כדי עיסוקו בחקר תולדות החייאת הדיבור העברי בשרידים של שימוש במבטא מיוחד שאפיין את תושבי הגליל בשנות התשעים של המאה הי"ט.¹³ במבטא זה הגו תמיד תושבי האזור, בעיקר בגליל העליון, את הבי"ת הרפה כדגושה, ולא הבדילו בינה לבין הבי"ת הרפה; שניהם נהגו כ- b. היגוי זה שהיה זר לתושבים מאזורים אחרים כונה בצורה לגלגנית בשמות אחדים: "מבטא הבי"ת", "מבטא הזבובים הלבנים" ועוד. בגילוי זה של בר-אדון, שלכל הדעות הוא מאלף מבחינה סוציולינגוויסטית, אנו רואים כתנא דמסייע לדברים התמוהים, לכאורה, של חז"ל שהביאו את הצירוף עשב בשדך כאחד המקרים לתופעה של הפרדה בין הדבקים.¹⁴

לאור הנ"ל נוכל לדעת כיצד יש להגות את המלה "בני" במשפט: "דַּבֵּר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם" (במד' טו, לח) - האם בני (beney) בהשמעת היו"ד, או ללא השמעתה (bene)? האם היו"ד במילה "בני" היא עיצורית או אם קריאה? על שאלה זו ניתן להשיב מן העובדה שהגמרא אינה מונה בין המקרים של הפרדה בין הדבקים את הצירוף בְּנֵי יִשְׂרָאֵל - סימן הוא שהיו"ד של "בני" אינה הגויה, ואין כל חשש שתישמט בקריאה בגלל היו"ד העיצורית של התיבה שלאחריה - "ישראל". לפיכך הקריאה הראויה היא "בני" בלא השמעת היו"ד (bene).

בעניין הזה בדיוק נשאל רבנו אברהם בן הרמב"ם (שו"ת סי' עט), וכך שאלוהו:

12. טור סיני, "מבטא האותיות בגדכפ"ת הדגושות והרפיות בתקופות לשוננו", בתוך: הלשון, עמ' 143-152.
 13. בר-אדון אהרן, "הניב הגלילי ומבטאו - פרק בתולדות תחיית העברית בארץ ישראל", קתדרה 24 (תשמ"ב), עמ' 115-138.
 14. נדגיש, כי לא באנו לטעון לרצף לשוני מתקופת חז"ל עד לניב הגלילי, שהרי מדובר פה בהגייה בהשפעת הערבית.

יבאר לנו אדוננו מה שאמרו "ולמדתם - כדי שתהא למידה תמה" (ברכות טו,ב)... שיהא למודך תם, והזכיר הלשונות שבהן חייב אדם להפסיק בין כל תיבה ותיבה, מפני מה לא הזכיר בין מה שמנה 'בני ישראל' השייך לאותו סוג?

ותשובתו: התיבות 'בני ישראל' דומות אמנם לבין הדבקים שמנתה הגמרא אך רק דמיון חיצוני, כי הרי היו"ד של תיבת "בני" אינה הגויה, ותיבת "בני" נגמרת למעשה בנו"ן ולא ביו"ד, ואם כן אין שום דמיון בין "בני" ל"ישראל"¹⁵. שתי הוכחות נוספות לקביעה הנ"ל ניתן להביא מתחומי לשון שונים. הראשונה - מהכלל המקראי הקובע שתיבות הפותחות באחת מאותיות בגדכפ"ת תהיינה רפות בשני תנאים אלה:

(א) התיבה הקודמת להן מסתיימת בהברה פתוחה (ובכלל זה תיבה המסתיימת באחת מאותיות אהו"י);
(ב) שתי התיבות תהיינה מחוברות בטעם מחבר (ובכלל זה גם תיבות מוקפות).

כגון: **וּבְנֵי בְנִימִן** (ברא' מו, כא); **וּבְנֵי פְּלֹא** (במד' כו, ח); **פְּנֵי בְּגָדֵיהֶם**; (במד' טו, לח) ועוד. העדר הדגש שבראש התיבה השנייה מוכיח בעליל שהיו"ד שלפניהן אינה עיצור (אינה הגויה), כי אִם אִם קריאה (אות נחה)¹⁶, שאם לא כן, היה צריך לבוא דגש באותיות בגדכפ"ת שבראש תיבה, כגון: **שְׂרֵי פְּלֹתוֹ** (ברא' יא, לא); **מִסִּינֵי בָּא** (דברים לג, ב) ועוד. הוכחה נוספת שהיו"ד אינה צריכה להיות הגויה היא מחסרון השווא בצורות כמו: **בְּנֵיהֶם**, **בְּנֵיכֶם** וכד', שהרי לא ייתכן עיצור באמצע התיבה שאינו נושא עמו שווא או כל סימן ניקוד אחר.

1. פיסוק טעמים

כאמור לעיל, אחד מתפקידי הטעמים הוא פיסוק תחבירי. להלן אחד המקרים שבהם אין מקפידים בדרך כלל בפיסוק הטעמים בשל המנהג לנשק את

15. על הסיבות שגרמו להגייה המשובשת ראה בהרחבה: בנציון הכהן, שפת אמת, שפתי כהן - מבטא לשון הקודש כהלכה, ירושלים תשמ"ז, עמ' ריב-ריט.
16. במקרא כולו ישנם למעלה מ-1100 צירופים כאלה בטעם מחבר, שבהם בגדכפ"ת רפות בראש התיבה השנייה לאחר תיבה המסתיימת e, כלומר בצירה ואחריה יו"ד (אם קריאה). לצורך ממצא זה נעזרתי בתקליטור היכתרי גרסה 2 (בעריכת מ' כהן, הוצ' אוניברסיטת בר-אילן, תשס"ה), המאפשר חיפוש תלת ממדי של אותיות, ניקוד וטעמים.

הציציות כשמזכירים את המילה 'ציצית'. ובכן, המילה "ציצית" חוזרת שלוש פעמים בשני פסוקים סמוכים בפרשה האחרונה (במדבר טו, לח-לט):
 לח - ... וַעֲשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל פְּנֵי בְּגָדֵיהֶם לְדָרְתָם וְנָתְנוּ עַל צִיצִית הַכֶּנֶף פֶּתִיל תְּכֵלֶת.

לט - וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית ...

במופע הראשון ובמופע האחרון מוטעמת המילה "ציצית" בטעם מפסיק (תביר; סגול), וכשהמתפלל מנשק את הציציות הוא מנשקן כשהוא עושה הפסקה קלה בהזכירו את המילה 'ציצית'; אבל במופע האמצעי מוטעמת המילה "ציצית" בטעם מחבר (מירכא), ומשום כך יש לקרוא אותה יחד עם התיבה "הכנף" שלאחריה וללא הפסקה. ולכן, מי שאומר את המילה "ציצית" ומפסיק לצורך נישוקה, נמצא משבש את פיסוק הטעמים.¹⁷

ז. מש"ה מוציא וכל"ב מכניס

אחד הכללים הנוגע להגייתו של שם השם בתנ"ך ובתפילה קובע: **מש"ה מוציא וכל"ב מכניס**. דהיינו: כאשר קודמת לשם השם (הוי"ה, אדנות או אלקים) אחת מאותיות השימוש מ', ש' או ה' (הידיעה) – הצליל a שבראש שם השם צריך להיות מוצא מן הפה, כלומר להשמיע אותו בהגייה (א' עיצורית), כגון: אֶת-הָאֱלֹהִים (ברא' ה, כד); מֵאֱלֹהִים (תה' ח', ו'); ואילו כאשר קודמת לשם השם אחת מהאותיות ו', כ', ל' או ב' – הצליל a שבראש שם השם, הוא מוכנס, מובלע, ואינו נשמע בהגייה (א' נחה), כגון: וְאֱלֹהִים (ברא' נ, כד), ולא: וְאֱלֹהִים.¹⁸
 ומכאן שבקריאת שמע עלינו להקפיד להגות בשני המקומות אלה: לְהִיּוֹת לָכֶם לְאֱלֹהִים (במדבר טו, מא); וְהָיִיתֶם קְדָשִׁים לְאֱלֹהֵיכֶם (שם פסוק מ) - שלא להשמיע את האל"ף שבשם השם.¹⁹

ח. חתימה

ונסיים בשיר מלפני למעלה מ-900 שנה המיוחס לר' שלמה אבן גבירול:²⁰

**לְאֵטֶךְ דְּבָרֵי שִׁיר - דְּבוּרָה
 אֲשֶׁר קָרַיתָ שָׁמַע מִפִּיךָ יְקָרָא**

17. ראה בהרחבה את מאמרו של מ' פרלמן, הפרשה השלישית של קריאת שמע, בתוך: ספר היובל לרב מרדכי ברויאר, כרך א, בעריכת מ' בר-אשר, הוצאת אקדמון, עמ' 355-380.
 18. ריכוז גדול של מקומות כאלה מצוי בתפילת "אין כְּאֱלֹהֵינוּ ... אין כְּאֱדוֹנֵנוּ ... נוֹדָה לְאֱלֹהֵינוּ".
 19. ראו עוד במאמרי: "הגיית שם ה' וצורות כתיבתו", טללי-אורות ח, עמ' 134-137.
 20. ראה: שולמית אליצור, "הדבורה הקוראת שמע", לשוננו לעם לט, ז-ח (תשמ"ח), עמ' מ-מד.

**מִיִּחְדָּת וּמֵאַרְכָּת בְּאַחַד
וּמִתְזָת בְּזָכַר כֶּס וְנוֹרָא**

ניתן לחשוב שמדובר על שירתה של דבורה הנביאה בשופטים פרק ה'. אבל, לא היא! אבן גבירול התכוון בשיר לבעל החיים - הדבורה (bee) המעופפת - שמאופן זמזומה אנו יכולים ללמוד על ההגייה הנכונה של מילים מסויימות בקריאת שמע:

(א) **מארכת באחד**: היא יודעת להאריך ב"אחד", כמו רבי עקיבא שעליו נאמר: "היה מאריך באחד". הזמזום של הדבורה מתמשך ואינו נקטע בבת אחת, וממנה יש לנו ללמוד על אופן ההגייה של 'אחד'.²¹

(ב) **מתזת בזכר**: הצליל שמשמיעה הדבורה בשעת הזמזום הוא זוזז, ולא שש', וזה רמז לדברי הגמרא: "צריך להתיז זיי"ן של תזכרו", במילים אחרות - להימנע מתופעת הדמות קולית כפי שהסברנו לעיל.

21. האם ניתן להסיק מכך שבמאה האחת-עשרה הקפידו הדוברים בספרד על ההגייה של הדל"ית החוככת? קשה לומר כן, שכן ייתכן שהגייה זו נשמרה רק בהגייה של "אחד" ב"קריאת שמע", ואילו בדיבור הרגיל לא נשמרה ההבחנה.